

פאה פרק א

משנה א

אלו דברים שאין להם שיעור¹ הפאה² והבכורים³ והראיון⁴ וגמילות חסדים⁵ ותלמוד תורה⁶
אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כיבוד אב

¹ רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק א הלכה טו - כמה הוא שיעור הפאה, מן התורה אין לה שיעור אפילו הניח שכולת אחת יצא ידי חובתו, אבל מדבריהם אין פחות מאחד משישים בין בארץ בין בחוצה לארץ, ומוסיף על האחד משישים לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ולפי ברכת הזרע, כיצד שדה שהיא קטנה ביותר שאם הניח ממנה אחד משישים אינו מועיל לעני הרי זה מוסיף על השיעור, וכן אם היו העניים מרובין מוסיף, ואם זרע מעט ואסף הרבה שהרי נתברך מוסיף לפי הברכה, וכל המוסיף על הפאה מוסיפין לו שכר, ואין לתוספת זאת שיעור.

² רמב"ם הלכות ביכורים פרק ב הלכה יז - הבכורים אין להם שיעור מן התורה אבל מדבריהם צריך להפריש אחד משישים והרוצה לעשות כל שדהו בכורים עושהו.

³ רמב"ם הלכות חגיגה פרק א הלכה ב הראייה והחגיגה אין להן שיעור מן התורה שנאמר איש כמתנת ידו וגו', אבל מדברי סופרים שלא יהא קרבן עולת ראייה פחות משהו מזה כסף ולא שלמי חגיגה פחות משהו שתי כסף, ומצוה להביא כפי עשרו שנאמר כמתנת ידו.

וצ"ע מדוע המשנה השמיטה את מש"כ חגיגה אין לה שיעור שהביאו הרמב"ם.

⁴ רמב"ם הלכות אבל פרק יד הלכה א - מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ולהוציא המת, ולהכניס הכלה, וללוות האורחים, ולהתעסק בכל צרכי הקבורה, לשאת על הכתף, ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור, וכן לשמח הכלה והחתן, ולסעודם בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור, אף על פי שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחריך בתורה ובמצות.

⁵ רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ח כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזור על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה. שולחן ערוך יורה דעה הלכות תלמוד תורה סימן רמו סעיף א כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול. אפילו עני המחזור על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח). ובשעת הדחק, אפילו לא קרא רק קריאת שמע שחרית וערבית, לא ימוש מפיד (ישעיהו נט, כא) קרינן ביה (הגהות מיימוני פ"א וסמ"ג עשין י"ב). ומי שא"א לו ללמוד, מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו, יספיק לאחרים הלומדים. הגה: ותחשב לו כאילו לומד בעצמו (טור). ויכול אדם להתנות עם חבירו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו השכר, אבל אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלקו בשביל ממון שיתנו לו. (תא"ז נתיב ב' מש"ס דסוטה).

ונלע"ד דצינו בטעות לרמב"ם תלמוד תורה פ"א ה"י ולשו"ע יורה דעה סימן רמו סעיף ג דכתבו שם "עד אימתי חייב ללמוד תורה עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך, וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח" עכ"ל. ואין זה הענין פה שהרי כאן הוא מעיקר הדין של והגית בו יומם ולילה דהיינו עצם הלימוד וכמו שכתב הר"ב פה (וכן פירשו הר"ש הרא"ש והברי"מ"ן) ושם מדובר שלא ישכח, ואולי פירש הרמב"ם את מש"כ "אין שיעור" שהכוונה היא "שאם לא יחזור ישכח" דהיינו רצונו לומר שחלק בלתי נפרד מלימוד התורה ולהגות בתורה הוא שלא לשכוח וצריך ללמוד ולחזור "כל ימי חייו" וכמה שיותר הרי מקיים יותר את המצווה של והגית בו יומם ולילה ואין שיעור שנאמר במשנה הכוונה אין שיעור לחזרה כנלענ"ד (וע"ע בספר דרכה של תורה מש"כ על השו"ע סי' רמו סעיף ג בביאורים שם ד"ה וכ"ז שלא יעסוק ועיין בההערות הגר"ש ליקוטים עמ' טו מש"כ על המשנה פה ודו"ק)

⁶ מה שלא הביא הרמב"ם את הסיפא של המשנה (חזן מת"ת כנגד כולם וכמשי"ת) הוא מפני שאין כ"כ נפק"מ להלכה כנלענ"ד פשוט (וכעין מש"כ הרמב"ם בפיה"מ סוטה פ"ג מ"ה (י"זכבר אמרתי לך לא פעם שאם נחלקו חכמים באיזה השקפה ודעה שאין תכליתה מעשה מן המעשים הרי אין לומר שם הלכה כפלוני"י) וכ"כ בשבועות שם פ"א מ"ד ובאגרת תחית המתים פ"ד ובספר המצוות ל"ת קלג) דהחייב של כל אחד מהדברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא הוא נתבאר כל אחד במקומו כיבוד אב ואם בהלכות ממרים פרק ו ע"ש גמילות חסדים כבר נתבאר מקומו לעיל בתחילת המשנה וענין רודף שלום הזכירו ברמב"ם הלכות דעות פרק ה הלכה ז גבי תלמיד חכם (וז"ל תלמיד חכם וכו') ומקדים שלום לכל האדם כדי שתהא רוחן נוחה הימנו, ודן את כל האדם לכף זכות, מספר בשבח חבירו ולא בגנותו כלל, אוהב שלום ורודף שלום ע"ש) וידועים דברי המחצית השקל דבדברים כגון אלו מידת הת"ח היא מידת כל אדם (ראה דבריו באו"ח סי' ב ס"ק א) ואם כן לא

ואם וגמילות חסדים וחבאת שלום בין אדם לחבירו⁷ ותלמוד תורה כנגד כולם:

משנה ב

⁸ אין פוחתין לפאה משישים ואף על פי שאמרו אין לפאה שיעור הכל לפי גודל השדה ולפי רוב העניי' ולפי רוב הענוה:

משנה ג

⁹ נותנין פאה מתחלת השדה ומאמצעה¹⁰ ר"ש אומר ובלבד שיתן בסוף כשיעור ר' יהודה אומר אם שייר קלח אחד פומך לו משום פאה ואם לאו אינו נותן אלא משום הפקר:

משנה ד

¹¹ כלל אמרו בפאה כל שהוא אוכל ונשמר וגידוליו מן הארץ ולקטתו כאחת ומכניסו לקיום חייב בפאה והתבואה והקטניות בכלל הזה:

משנה ה

ראה הרמב"ם מקום להזכיר את הענין בהם כאן אצלנו שאדם אוכל פרותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא שאין נפק' מ ואדם עושה זאת למען קיום המצווה והרמב"ם הוא ספר הלכות וע"כ הביא את הענין של ת"ת כנגד כולם דנלנ"ד שרצ"ל את הענין של חשיבות לימוד התורה וכמו שנפסק ברמב"ם הל' ת"ת פ"ב ה"ב ובשו"ע י"ד סימן רמה סעיף יג שאין מפסיקים מת"ת אפי' לבנין ביהמ"ק והיינו כנגד כולם (ראה גמ' שבת קיט ע"ב באחרונים שם מי כלול בתוך ענין זה) עכ"פ מצינו את חשיבות התלמוד תורה ביחס לשאר מצוות שיש לו נפק"מ להלכה ומה שהמשנה הביאה זאת הוא לחזק ידי עושה מצווה והנלע"ד כתבתי.

⁷ שולחן ערוך יורה דעה הלכות תלמוד תורה סימן רמו סעיף יח - ת"ת שקול כנגד כל המצות. היה לפניו עשיית מצוה ות"ת, אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתורתו. וראה מש"כ בדעת הרמב"ם ברישא של המשנה.

⁸ רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק א הלכה טו - כמה הוא שיעור הפאה, מן התורה אין לה שיעור אפילו הניח שכולת אחת יצא ידי חובתו, אבל מדבריהם אין פחות מאחד משישים בין בארץ בין בחוצה לארץ, ומוסיף על האחד משישים לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ולפי ברכת הורע, כיצד שדה שהיא קטנה ביותר שאם הניח ממנה אחד משישים אינו מועיל לעני הרי זה מוסיף על השיעור, וכן אם היו העניים מרובין מוסיף, ואם זרע מעט ואסף הרבה שהרי נתברך מוסיף לפי הברכה, וכל המוסיף על הפאה מוסיפין לו שכר, ואין לתוספת זאת שיעור.

⁹ רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ב הלכה יב - אין מניחין את הפאה אלא בסוף השדה, כדי שיהיו עניים יודעין מקום שיבאו לו וכדי שתהיה ניכרת לעוברים ולשבים ולא יחשד, ומפני הרמאים שלא יתכוין לקצור הכל ואומר לאלו שרואים אותו קוצר סוף השדה בתחלת השדה הנחת, ועוד שלא ישמור שעה שאין שם אדם ויניחנה ויתננה לעני הקרוב לו, עבר והניח הפאה בתחלת השדה או באמצעה הרי זו פאה, וצריך שיניח בסוף השדה כשיעור הפאה הראויה למה שנשאר בשדה אחר שהפריש את הראשונה.

¹⁰ הל' כר"ש דלא כת"ק (ור"י) פיה"מ והר"ב וכ"מ מהרמב"ם הנ"ל בהערה הקודמת ומש"כ שאין הלכה גם כר"י דהיינו משום שחולק על ר"ש כן משמע ממש"כ הפיה"מ פה שכתב דעת ת"ק וכו' ור"ש אומר וכו' ור"י אומר וכו' עי"ש וכן ביאר בדעתו הרא"ש וז"ל ורמב"ם פירש דר' יהודה קאי אמילתא דת"ק ור"ש וכו' עי"ש וכן משמע ממש"כ הר"ב בד"ה ואם לאו וז"ל ופליג אדברי שמעון עי"ש וכן נקט הרבימ"ץ שר"י חולק על ר"ש ודלא כהרא"ש וממש"כ הר"ש משמע לכאורה שסובר כהרא"ש אך ראה בספר משנת זרעים פה על הר"ש (במדור הערות ר"ש) הע' 163 שכתבו בדעת הר"ש במסקנה שר"י חולק על ר"ש וע"ע מש"צ שם (במדור ביאורים) הע' 23 וראה מש"כ בשו"ת מנחת יצחק חלק ב סימן ע אות ח דכתב דהרמב"ם סובר שיש סתם משנה כר"ש ודלא כר"י דהיינו משנה ו' "לעולם הוא נותן משום פאה, ופטור מן המעשרות עד שימרח" וכו', רצ"ל אם לא הניח פאה בשדה במחובר, חייב להפריש מן התלוש, ועד שימרח הוא פאה גמורה לפטור מן המעשר, וכמו שפי' הרמב"ם בפ"י המשניות, ופליגא על ר' יהודה, דס"ל אם לא הניח קלח אחד בקצה השדה, לא הוי פאה, לפטור מן המעשר, וא"כ הוי מחלוקת ואח"כ סתם, דהלכה כסתם עי"ש וראה מש"כ בפיה"מ מהד' המאור הערה מא פה.

¹¹ רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ב הלכה א - כל אוכל שגידוליו מן הארץ ונשמר ולקטתו כולו כאחת ומכניסין אותו לקיום חייב בפאה, שנאמר ובקצרכם את קציר ארצכם. ועיין עוד בהערה למשנה הבאה

¹² ובאילן האוג והחרובין והאגוזים והשקדים והגפנים והרמונים והזיתים והתמרים חייבין

בפאה:

משנה ו

¹³ ולעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות עד שימרח ¹⁴ ונותן משום הפקר ופטור מן המעשרות עד שימרח ומאכיל לבהמה ולחיה ולעופות ופטור מן המעשרות עד שימרח. ¹⁵ ונוטל מן הגורן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח דברי ר"ע. ¹⁶ כהן ולוי שלקחו את

¹² רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ב הלכה ב - כל הדומה לקציר בחמש דרכים אלו הוא שחייב בפאה, כגון התבואה והקטניות והחרובין והאגוזין והשקדים והרמונים והענבים והזיתים והתמרים בין יבשים בין רכים וכל כיוצא באלו, אבל אסטים ופואה וכיוצא בהן פטורין מפני שאינן אוכל, וכן כמהין ופטורין פטורין מפני שאין גידוליהן מן הארץ כשאר פירות הארץ, וכן ההפקר פטור שאין לו מי שישמרנו שהרי הוא מופקר לכל, וכן התאנים פטורין מפני שאין לקיטתן כאחת אלא יש באילן זה מה שיגמר היום ויש בו מה שיגמר לאחר כמה ימים, וכן ירק פטור שאין מכניסין אותו לקיום, השומים והבצלים חייבין בפאה שהרי מייבשין אותן ומכניסין אותן לקיום, וכן האמהות של בצלים שמניחין אותן בארץ ליקח מהן הזרע חייבות בפאה וכן כל כיוצא בהן.

והשמיט האוג וכתב הרדב"ז וז"ל ואיכא למידק למה השמיט רבינו האוג הנזכר ברישא דמתני' וי"ל דאוג הוא הסומאק והוא צמח שיעבדו בו העורות ויש לו אשכולות כאשכולות הגפן ויאכלו ואין פרי זה נמצא זולת בארץ הצבי ואין אוכלין אותו בני אדם כמות שהוא ואפשר דבאתריה דתנא דמתני' היו אוכלין אותו כמות שהוא עכ"ל וע"ע ספר המפתח פרנקל מש"צ ע"ז.

כתב הרמב"ם ענבים במקום גפנים והיינו הך.

¹³ רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ב הלכה יא - בעל הבית שקצר כל שדהו ולא הניח פאה, הרי זה נותן מן השבלים פאה לעניים, ואינו צריך לעשר, ואם נתן להם רוב הקציר משום פאה הרי זה פטור מן המעשרות, וכן אם דש ועדיין לא זרה נותן להם הפאה קודם שיעשר, אבל דש זורה ברחת ובמזרה וגמר מלאכתו מעשר ונותן להם מן הפירות המעושרין שיעור הפאה הראויה לאותה שדה, וכן באילנות.

לכאורה מש"כ ואם נתן להם רוב הקציר משום פאה הרי זה פטור מן המעשרות הוא כפילות וכבר כתב זאת בדבריו הקודמים וכתב והרדב"ז וז"ל כך נמצא בספרים שלנו ואני חושב שהוא טעות סופר וכך היא הנוסחא ואפי' נתן להם רוב הקציר וכו' דסד"א מתנה הוא וליחייב במעשרות קמ"ל כיון שנתנה להם בתורת פאה פטורה מן המעשרות עכ"ל וראה בשינו"ס בפרנקל שכתב שכן הוא גם בכת"י.

¹⁴ רמב"ם הלכות מעשר פרק ג הלכה כ וכשם שמותר לאכול עראי מפירות שלא נגמרה מלאכתן כך מותר להאכיל מהן לחיה ולבהמה ולעופות כל מה שירצה ומפקיר מהן כל מה שירצה קודם שיעשר, ואם גמרו אעפ"י שלא נקבעו למעשר לא יפקיר, ולא יאכיל לבהמה ולחיה ולעופות אכילת קבע עד שיעשר, ומותר להאכיל לבהמה עראי מן הטבל ואפילו בתוך הבית, ומאכיל פקיעי עמיר עד שיעשם חבילות.

השגת הראב"ד וכשם שמותר לאכול עראי מפירות וכו' עד שיעשם חבילות. א"א שבושים אני רואה בכאן בירושלמי אמרין הכי משיעמיד ערימה בראש גגו אלמא ערימה קובעת בחרובין אפילו בראש גגו ובתוספתא תניא היתה לו ערימה של בצלים ושל גרוגרות ושל חרובין בראש גגו בורר ואוכל בורר ומניח על השלחן בורר ומשליך לפני בהמתו אלמא בראש גגו אינו קובע אפילו משיעמיד ערימה ואפשר דמתנייתא פליגי אהדי דתנא דתוספתא סבר ערימה בראש גגו לא קבעה ותני עלה ורבי שמעון בן אלעזר אומר אין בהמה אוכלת עראי בחצר ולא ידעינן אי פליגי רבנן עליה או לא וכיון דלא חזינו פלוגתא איכא למיחש למילתיה דבתר קביעותא לא תאכל ממנו עראי ומה שלקח מן התוספתא לעולם הוא מאכיל בפקיעי עמיר עראי עד שיעשנו חבילות בעמיר שהוא מאכל אדם כגון חבילי סיאה והקורניות שהם מאכל אדם ומאכל בהמה וזה המאסף לא בא לפרש אלא לאסוף ולכנס.

והרמב"ם שינה את הסדר המובא במשנה שבמשנה נקט בהמה קודם לחיה והרמב"ם הקדים חיה לבהמה ולכאורה רצ"ל שלשון חיה היא שם כולל יותר וצ"ע.

¹⁵ אין הלכה כר"ע פיה"מ והר"ב וכן משמע ממש"כ רמב"ם הלכות מעשר פרק ו הלכה ג וז"ל אין מחפין בטבל ואין זורעין את הטבל ואפילו פירות שלא נגמרה מלאכתן אסור לזרוע מהן עד שיעשר, בד"א בתבואה וקטניות וכיוצא בהן, אבל העוקר שתילים שיש בהן פירות ממקום למקום בתוך שדהו הרי זה מותר ואינו כזורע טבל שהרי לא אסף הפירות, וכן העוקר לפת וצנונות ושתלם במקום אחר אם נתכוון להוסיף בגופן מותר, ואם שתלן כדי שיקשו ויקח הזרע שלהן אסור מפני שהוא כזורע חטים או שעורים של טבל.

והיינו דלא כר"ע וכ"כ הרדב"ז והכס"מ וכ"כ המהר"י קורקוס.

¹⁶ רמב"ם הלכות מעשר פרק ו הלכה טו - כהן או לוי שלקחו פירות מן הארץ אחר שנגמרה מלאכתן מוציאין את התרומה והמעשרות מדיהן ונותנין אותם לכהנים וללויים אחרים, קנס הוא להם כדי שלא יקפצו לגרנות ולגתות ויקנו טבלים כדי להפקיע מתנות אחיהם הכהנים, ואם קנו קודם שתגמר מלאכתן אין מוציאם מידם.

הגורן המעשרות שלהם עד שימרה ¹⁷המקדיש ופודה חייב במעשרות עד שימרה הגזבר:

(השגת הראב"ד: כהן או לוי שלקחו פירות וכו' עד אין מוציאין מידם. א"א אני אומר שאינו קנס אבל מפני שאמר להם מנתא דכהן לא זביני לך כדאיתא בפרק הזרוע ומזה הטעם עצמו כשמכר הלוי לישראל עד שלא מירח המעשר של לוי שלא היה לו בו עדיין זכות כדי שימכור זכותו לישראל אבל משמירח כבר היה לו בו זכות וכל זכות שיש לו באותה תבואה מכר לישראל לפיכך נותנו לכל כהן שירצה.)

שולחן ערוך יורה דעה הלכות תרומות ומעשרות סימן שלא סעיף קכב - כהן או לוי שלקחו פירות מישראל אחר שנגמרה מלאכתן, מוציאין התרומה והמעשרות מידיהם ונותנים אותם לכהנים וללויים אחרים.

¹⁷ רמב"ם הלכות מעשר פרק ג הלכה כה - המקדיש פירות תלושין ופדאן קודם שתגמר מלאכתן חייב לעשר, ואם נגמרה מלאכתן ביד ההקדש ואחר כך פדאן פטורין מן המעשרות שבשעת חובתן הוו פטורין מן המעשרות, המקדיש קמה למנחות פטורה מן המעשרות.